

Oživljena katolička baština

Vlado Lončarević*

Antun Mahnić, Drago Ćepulić, Ton Smerdel, Rajmund Kupareo, Petar Grgec, Đuro Arnold — prva su to imena predstavljena monografijama u biblioteci »Hrvatska katolička baština XX. st.«.

Dobar je običaj u ovoj reviji predstaviti knjige pojedinačno, kako bi se potanje izložio njihov sadržaj i dala potrebna ocjena. U ovom slučaju međutim potrebno je prije mogućega predstavljanja spomenutih naslova u bitnim crtama prikazati novopokrenut bibliotečni niz *Glasa Koncila* »Hrvatska katolička baština XX. stoljeća« kao svojevrsan izdavački pothvat kada je riječ o ekscerpiranju bitnoga sadržaja goleme baštine kulturne, političke, socijalne i druge misli hrvatske katoličke inteligencije u općem narodnom životu Hrvata prošloga stoljeća.

Pisac ovoga teksta i sam je sudionik spomenutog projekta, pa se lako može prigovoriti da je tekst nadahnut *pro domo sua*. *Obnovljeni život* međutim pravo je mjesto da se u njemu — časopisu za filozofiju, religijske znanosti i religioznu kulturu — predstavi projekt koji tu kulturu afirmira, predmnijevajući dakako moguće i potrebne kritike Biblioteke i pojedinih naslova što će tek doći.

Neposredan razlog pokretanju biblioteke bila je spoznaja da katolicima u predstavljanju i vrednovanju dometa katoličke misli nedostaje sustavnosti. Tako je shvaćeno da je — unatoč naporima pojedinih proučavatelja hrvatske kulture i književnosti koji su već prije uvidjeli da je nužno upotpuniti ukupnu »mapu« hrvatske duhovnosti, ne samo iznošenjem prešućenih i zanemarenih činjenica nego i novim pristupima istraživanjima naše duhovne povijesti, preispitivanjem dosadašnjih tumačenja i novim kritičkim vrjednovanjem — ostao postrance, na rubu interesa, jedan cjelokupni odjeljak hrvatske duhovnosti, upravo duhovnosti kršćanskoga, katoličkog nadahnuća, posebice u razdoblju od 1900. do 1945. Mnogi njegovi bitni dijelovi nisu ni pročitani, a kamoli protumačeni i vrednovani. Pola stoljeća hrvatske književnosti i duhovnosti kršćanskoga, katoličkog nadahnuća — i tolikih plemenitih nastojanja desetaka i stotina duhu i idealima predanih ljudi — leži prepušteno zaboravu u raznim novinama, časopisima i publikacijama, da, slikovito rečeno, paući po njima predu paučine. Mnogi naši zaslužnici — *manifestatores Dei* — do dana današnjega nemaju svoju monografiju, pa ni natuknicu, a kamoli knjige svojih kritičkih osvrtâ, eseja i rasprava, promišljanja u »duhu vremena« ili o njihovu vremenu duha.

Valja dakle paučinu skinuti, prašinu otpuhati, jer bi ostao na svima nama golem grijeh propusta ako bismo u svakom pogledu veliku, izvrsnu, opsežnu, raznovrsnu baštinu naših katolika ostavili čamiti u tami. A ona je zaista velika. Prije svega, ne radi se o ponekom istaknutijem kleriku i gdjekojem laiku, nego o dese-

* Dr. sc. Vlado Lončarević, Ured predsjednika Republike, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

cima i desecima laika i klerika koji su dubinom i širinom svojega djelovanja, a nerijetko objema značajkama zajedno, obilježili različita područja narodnog života. Publicistika i periodika prve, a dijelom i druge polovice prošloga stoljeća puna je tih imena,¹ a na nekim područjima javnoga života ona dominiraju snagom i britkošću misli i duha. Nadalje, njihovo je javno djelovanje uvelike ostavilo trag i izvan crkvenih ili specijalističkih okvira pojedinih znanstvenih disciplina kojima su se bavili, odnosno izvan književnoga i publicističkoga rada, a u nekih i izvan hrvatskih obzora, primjerice u Josipa Andrića, Luke Brajnovića, Pavla Tijana, Rajmunda Kuparea, Krste Spalatina, Hijacinta Eterovića, Tomislava Poglajena..., ljudi važnih u međunarodnim razmjerima.

No unatoč izvrsnosti, njihova je katolička legitimacija, odnosno identifikacija često bila uzrok što ih se izbacivalo iz naše kulturne memorije, bilo prešućivanjem, bilo krivotvorenjem njihova djela i životopisa. Optuživanjem za uskogrudnost, klerikalizam i kvalificiranjem kojekakvim besmislicama lišavalo ih se objektivnoga suda i potrebnoga priznanja. Stoga je, unatoč nekim spomenutim prinosima o pojedinim osobama, postala sve snažnijom potreba da se čitavu problemu pristupi sustavno, s jasnom metodologijom, objektivno, ali i afirmativno, prije svega s obzirom na značenje njihova katolicizma u općem hrvatskom javnom životu. Pri tome se odmah može ustvrditi da njihova katolička legitimacija nije gotovo ni u koga značila jednostranost misli i pogleda, pa ni unisonost u stajalištima o pojedinim pitanjima, a ponajmanje uskoću pogleda u smislu kakva »fahidiotizma«. Dapače, njihovo djelovanje pokazuje da katolicizam ne zaslužuje misao, nego joj daje krila, približavajući čovjeka Božjem vrelu spoznaje i znanja. Takvi kakvi bijahu, oni su sve do nametanja komunističke diktature bili nositelji katoličke misli u javnosti, a u nekim razdobljima, osobito od kraja dvadesetih godina, praktično su dominirali javnom kulturnom scenom, ostavivši zapažen trag i u prirodoslovlju i u drugim prirodnim znanostima, ekonomiji i drugim društvenim znanostima, glazbenoj i likovnoj kulturi, arheologiji itd. Oni su kreirali javnu scenu svojim knjigama, tribinama, predavanjima, znanstvenim i publicističkim radom, uređivanjem časopisa,

1 Među istaknutim pojedincima iz pretežito prve polovice XX. stoljeća mogu se na brzu ruku spomenuti imena Đure Arnolda, Jovana Hranilovića, Filipa Lukasa, Avelina i Drage Čepulića, Ivana Merza, Petra Grkca, Ljubomira Marakovića, Antuna Mahnića, Rudolfa Eckerta, o. Ante Alfirevića, fra Bonifacija Perovića, fra Stanka Petrova, fra Krste Kržanića, Ilije Jakovljevića, Ive Horvata, Ive Lendića, Luke Brajnovića, Pavla Tijana, Vladimira Ciprina, o. Rudolfa Hrašćanca, Franje Nevistića, Ive Horvata, Krste Spalatina, Ive Bogdana, o. Hijacinta Boškovića, o. Hijacinta Eterovića, o. Tomislava Poglajena, o. Dinka Mravka, o. Stjepana Krizina Sakača, Nedjeljka Subotića, o. Rajmunda Kuparea, Jurja Ščetinca, Vinka Nikolića, Josipa Andrića, Frana Biničkog, Kerubina Šegvića, Ivana Ev. Šarića, fra Radoslava Glavaša, Konstantina Rimarića Volinskog, Mate Ujevića, Jakše Čedomila, Ivana Dellale, Velimira Deželića starijeg i mlađeg, Side Košutić, o. Dragutina Kniewalda, Luke Perinića, Vojmila Rabadana, fra Bernardina Škrivanića, msgr. Ferde Rožića, Ante Petravića, fra Urbana Talije, fra Otona Knezovića, Dušana Žanka, Marija Matulića, Ante Cividinija, Tona Smerdela, Matu Meštovića, Milana Ivšića, Stjepana Zimmermanna, Stjepana i Božidara Širole, o. Miroslava Vanina, fra Gašpara Bujasa, o. Augustina Juretića, Krune Krstića, fra Karla Eterovića, Milka Cepelića, Josipa Cvrtile, Vida Blažinčića, fra Rastislava Drljića, Vida Mihičića, Dragana i Josipa Dujmušića, Vilima Peroša, Stanka Gašparovića, Dane Uvanovića, Stjepana Hrastovca, Marka Čovića itd.

bibliotečnih nizova, raznih publikacija, osnivanjem i vođenjem raznih društava, često uključeni u hrvatske kulturne i znanstvene organizacije poput Matice hrvatske ili Akademije, u međunarodne akademije i organizacije kao što je Pax Romana, a katkad i u političke stranke ili razne strukovne i druge organizacije. Neki od njih silom su povijesnih neprilika čuvali hrvatsku kršćansku kulturnu baštinu u egzilu, razvijajući veliku publicističku djelatnost na hrvatskom i stranim jezicima.

Uza sve to, osobitost spomenute baštine uvećava činjenica da je ona nastala u vrijeme najvećih svjetskih kriza i katastrofa dvaju svjetskih ratova, u vrijeme divljanja revolucija, kompromitacije demokracije te širenja i jačanja raznih radikalizama i totalitarizama. Kada se danas čitaju njihovi članci i knjige, vrlo se dobro vidi da je većina tih ljudi rano i točno uvidjela pogansku narav svih triju totalitarizama — boljševičkog, fašističkog i nacističkog — upozoravajući na to što će se dogoditi kada tako pogubne ideje zavladaju velikim narodima. Utoliko je za većinu spomenutih najveća krivotvorina držati ih ikakvim ekstremistima, filofašistima ili klerofašistima, kako su, jednako laici i klerici, predstavljani od 1945. do 1990, pa i do danas. U političkom smislu, oni većinom bijahu demokrati, ali bez slijepa prijanjanja uz demokracijske floskule, upozoravajući da demokracija bez moralnih načela vodi u anarhiju, a anarhija u diktaturu, baš kako se dogodilo.

Njihova djelatnost bila je i crkveno važna i anticipativna za kasnije doba, sve do našeg vremena. Kada bismo usporedili primjerice stajališta što su ih zastupali o društvenoj pravdi, ulozi vjere i Crkve u javnom životu, osobito u kulturi i politici, zatim o ulozi laika u Crkvi i svijetu, onda bismo za mnoge od njih mogli bez zadržanja reći da su bili preteče II. vatikanskog koncila. Mnoge će iznenaditi i to koliko je anticipacijskoga naboja u njihovim stajalištima o ujedinjenoj Europi, koja su neki od njih zastupali uoči i u vrijeme Drugoga svjetskoga rata!

Gdje su dakle danas ti ljudi na našem obzorju? Samo su malobrojni prikazani pristojnim monografijama ili prigodnim zbornicima, primjerice Škrivanić, Binički, Maraković, Deželić stariji, Mate Ujević, Merz, Nikolić, Subotić, nedavno Poglajen, i možda još tko. Neprilike nakon Drugoga svjetskog rata, prioritete uspostave demokracije i stvaranja države devedesetih uvelike su dakako bili krivi našem nemaru. Donekle je bila kriva i naša unutarcrkvena rascjepkanost: svaka je župa, biskupija ili redovnička zajednica, sasvim legitimno dakako, gledala istaknuti ono što je držala vrijednim kod sebe. Ipak, da je bilo dalekovidnosti, odavno smo mogli imati odgovarajuću bibliografiju cjelokupne pisane katoličke baštine, od pjesama i novela do članaka, studija i traktata. Zatim dolaze leksikoni i napokon Hrvatska katolička enciklopedija, naša, neuvezena. No tome je potrebna čvrsta institucionalna točka, jasan program, materijalna oprema, novčana sigurnost... No u nas nekako uvijek sve ostane na osobnim akcijama, *ex privata diligentia*.

Vodeći se dakle značenjem spomenute baštine i u želji da se stane na kraj našoj rascjepkanosti, pokretači edicije uzeše kao neposredan povod 70. obljetnicu izlaska Ankete o hrvatskoj katoličkoj književnosti, što ju je godine 1935. u *Katoličkom listu* potaknuo prezaslužni Petar Grgec, nastojeći unaprijediti i organizirati katoličku književnost. Odgovore koje je na nju dobio objavio je u omanjoj knjizi *Na Goru Gospodnju*, zabilježivši na taj način razmišljanja nekolicine književnika i jav-

nih djelatnika.² Knjigom, odnosno anketom Petar je Grgec »pogodio« pravi trenutak i pokazao što znači individualistička rascjepkanost, atomizacija napora što ih pojedinci ulažu bez neke određene koordinacije i suradnje te što bi mogla značiti sinergija svih raspoloživih snaga ako bi se okupila oko razložno obrazložena i neupitna projekta ili projekata koji teže općem dobru cijele zajednice. Posvijestio je cijeloj tadašnjoj katoličkoj javnosti kako velikih projekata nema bez dobre organizacije i usklađenosti, kako se velike stvari ne mogu razviti bez dugoročnih planova te dobro upućenih i spremnih ljudi.

Imajući sve to u vidu, to više valja pohvaliti *Glas Koncila* što je prihvatio ideju, prepoznajući da je ovo projekt s potencijalom nacionalno–kulturnog i znanstveno–filozofskog značenja, dajući potporu i stručnu logistiku. S tim u vezi valja istaknuti da je pokretanje biblioteke podupro kardinal Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački, primivši 15. veljače 2006. njezina urednika i pokretača.³ Također treba reći da ostvarenje projekta financijski potpomaže Ministarstvo kulture.

Cilj je dakle jasan: u bitnim crtama sustavno osvjetliti niz naših zaslužnih imena, da se pokažu dometi hrvatske katoličke misli XX. stoljeća, započevši dakako od prvih desetljeća; da se u sustavnom proučavanju, valorizaciji i popularizaciji autora koji su obilježili svoje doba i ostavili iza sebe trajne tragove osvjetli njihova važnost, uloga i mjesto u duhovnoj tradiciji našega naroda i Crkve XX. stoljeća radi utvrđivanja hrvatskoga katoličkog identiteta, vrjednovanja cjeline hrvatske katoličke duhovne baštine i približavanja njezinih prošlostoljetnih vrijednosti suvremenim ljudima i mladim naraštajima. Cilj predmnijeva temeljni postupak u metodskom smislu: monografski prikazati pojedine osobe u cjelini njihova života, dati presjek njihova javnoga rada te istaknuti osobite i originalne crte njihova prinosu u žanru kritičkih osvrtu, eseja, studija, rasprava i razmišljanja, u kojima se mogu razaznati njihova gledišta o najrazličitijim problemima, primjerice o književnosti, etici, umjetnosti, kulturi, vjeri, politici, socijalnoj osjetljivosti, društvu, povijesti i dr. Sve knjige sadrže dakle izabrane izvorne tekstove, primjeren predgovor, životopis i bibliografiju predstavljene osobe te izabranu korištenu literaturu o njoj. Uvodne rasprave, odnosno predgovori, nude portrete osoba i nastoje pružiti zainteresiranom čitatelju optimalan broj obavijesti o kontekstu nastanka djela te o njihovu značenju i ulozi u duhovnim zbivanjima XX. stoljeća i našem suvremenom trenutku. Zato su priređivači pojedinih naslova redovito stručnjaci koji su do sada bar u osnovnim crtama upoznati sa životom i djelom osobe koju će predstaviti. Tekstovi se tiskaju bez jezičnih intervencija, osim iznimnih nužnih ispravaka.

Do sada je, osim knjige *Na Goru Gospodnju* koju je priredio mr. sc. Božidar Petrač, ujedno urednik biblioteke, objavljeno šest knjiga. Prvo je potkraj godine 2006. objavljena knjiga o začetniku Hrvatskoga katoličkog pokreta dr. Antunu

2 Uz urednika te knjige, Petra Grgeca, u anketi su sudjelovali Mate Meštrović, Andrija Živković, Gašpar Bujas, Ljubomir Maraković, Jeronim Korner, Nedjeljko Subotić, Hrvoje Bor i Ivo Kečkeš.

3 Mr. sc. Božidar Petrač (urednik), vlč. Nedjeljko Pintarić (nakladnik) te Zdravko Gavran, prof., dr. sc. Vladimir Lončarević i dr. sc. Vlado Vladić.

Mahniću *O lijepoj umjetnosti*, koju je priredio dr. sc. Vlado Vladić. Knjiga, donoseći njegove članke o problemima umjetnosti i estetike iz *Hrvatske straže*, podsjeća na to kako je Mahnić velik dio svoje biskupske službe stavio u službu borbe za kršćanska načela u javnom životu, kulturi i umjetnosti, i to na dosljedan i razgovijetan način, tako da njegova misao i danas može biti izazovna i nadahnjujuća u obogaćivanju kršćanske samosvijesti u kulturi i javnom životu.

Sljedeću knjigu, *Život i duh*, posvećenu Dragi Čepuliću, priredio je dr. sc. Vladimir Lončarević. Ona sadrži šesnaest tekstova iz najzrelijeg doba njegova stvaranja, između 1940. i 1945, kada je među ostalim radovima objavio četiri knjige: filozofske eseje *Eis heauton* (1940), dnevničke zapise *Večernja škola ili Crno cvijeće na Cvjetnicu* (1942), studije o francuskim piscima i filozofima *Ličnosti* (1941) te književne eseje *Pjesnik govori* (1943). Drago Čepulić, prvi doktor romanistike na Zagrebačkom sveučilištu (1920), dao je originalan doprinos hrvatskoj filozofskoj i društvenoj misli prve polovice XX. stoljeća.

Sredinom 2007. izlazi knjiga Tona Smerdela *Duh umjetnosti*, koju je priredio Vlado Vladić. Ton Smerdel poznati je hrvatski latinist, autor više pjesničkih knjiga na hrvatskom i na latinskom, po kojima se proćuo i u svijetu. U ovoj je knjizi predstavljen kao kršćanski promišljatelj ljepote, sklada, stvaralaštva, kako se očituju poglavito kroz pjesništvo. Knjiga donosi izbor iz najplodnijega Smerdelova esejističkoga razdoblja (1943–1946), kada je i nastalo njegovih pet knjiga eseja. Jedna od njih, *Putovi ljepote* iz 1946, sačuvana je u rukopisnim bilježnicama i sada u izboru prvi put izlazi na svjetlo dana.

Peta je knjiga u nizu *Um i umjetnost* Rajmunda Kuparea, koju je priredio Zdravko Gavran. U nju su uvršteni odabrani ogleđi, znanstveni, filozofski i kritički članci o umjetnosti hrvatskog intelektualca svjetskoga glasa, profesora estetike i aksiologije i čileanskog akademika, svećenika dominikanca, političkog emigranta (1946–1971) i povratnika, pedagoga i teologa, pjesnika i skladatelja, dramskog pisca, pripovjedača i romanopisca. Ovom knjigom želi se utvrditi njegov doprinos povijesti hrvatske estetike, u kojoj je zbog prejakoga marksističkoga i drugih utjecaja i isključivosti još uvijek prešućivan, pa njegov doprinos nije integriran u povijest hrvatske estetičke misli.

Šestu knjigu — Petar Grgec, *Katolicizam, kultura i politika* — priredio je Vladimir Lončarević. Petar Grgec bio je književnik, publicist, polihistor, urednik, srednjoškolski profesor i prvak hrvatskoga katoličkoga pokreta, koji je snažno utjecao na idejna strujanja među hrvatskim katolicima u književnom, kulturnom i političkom životu. Njegova shvaćanja o ulozi laika u Crkvi i svijetu korespondiraju sa zasadama što će ih poslije dati II. vatikanski sabor. Četrnaest članaka objavljenih u ovoj knjizi predstavlja os Grgecove kulturne, književne, socijalne i političke misli, pokazujući njezinu aktualnost i u naše doba.

Na kraju niza četiriju izašlih knjiga 2007. stoji naslov *Vjera, filozofija i umjetnost* Đure Arnolda, koju je priredio dr. sc. Daniel Miščin. Knjiga je sastavljena od deset članaka Đure Arnolda, prvog doktora filozofije na Zagrebačkom sveučilištu (1880) i predsjednika Matice hrvatske, koji su zasigurno reprezentativni odraz njegova razmišljanja i djela. Kako se dobro vidi u Arnoldovu možda najvažnijem tek-

stu *Zadnja bića*, on je zaokupljen potrebom da se sačuva mjesto (za) Boga u znanstvenim i intelektualnim raspravama njegova vremena. Baš se zbog toga toliko zaokupljao metafizičkom problematikom kao temeljnom razinom tog problema. Glavna snaga Arnoldove misli je u tome što pitanja o kojima piše nisu puka akademska raspravljanja, nego su izraz praktične potrebe da kršćanski svjetonazor bude što promišljeniji i kao takav dorasliji izazovima suvremenog svijeta, koji bi ponekad volio Boga ostaviti iza svojih leđa.

Za ovu godinu u pripremi su knjige izabranih djela književnika, urednika i novinara Ive Lendića (priređivač mr. sc. Božidar Petrač), duhovnika domagojaca i publicista fra Bonifacija Perovića (priređivač je Ivan Čulo, dipl. iur., dipl. phil.), nadbiskupa, urednika i književnika Ivana Evandelistu Šarića (priređivač dr. sc. V. Vladić) te književnika, novinara i mučenika dvaju režima Ilije Jakovljevića (priređivač dr. sc. V. Lončarević). Knjige će izaći potkraj godine.

Bez potrebe i želje da se unaprijed najavljuje učinak projekta, njegovim napredovanjem i, ako je volja Božja, dovršenjem bit će ne samo ispravljena velika nepravda nanescena mnogim našim zaslužnicima nego će naša javnost, prije svega kulturna, napokon dobiti prigodu podsjetiti se na golemu važnost kršćanske vjere i vitalnosti katoličke misli i duhovnosti u našem narodnom životu. Hrvatski katolički intelektualci ovoga naraštaja imaju sada prigodu bolje se upoznati s velikom baštinom časnih prethodnika, čiji bismo trebali biti tumači, nastavljajući i svjedoci.